

HÖGSTA DOMSTOLENS DOM

meddelad i Stockholm den 29 december 2022

Mål nr

B 4923-22

PARTER

Klagande

MD

Ombud och offentlig försvarare: Advokat TO

Motpart

SA

Ombud: Advokat CS

SAKEN

Yttrandefrihetsbrottet grovt förtal

ÖVERKLAGAT AVGÖRANDE

Svea hovrätts dom 2022-06-21 i mål B 12785-21

DOMSLUT

Högsta domstolen fastställer hovrättens domslut.

MD ska ersätta SA för rättegångskostnad i Högsta domstolen med 38 500 kr, varav 30 800 kr avser ombudsarvode, jämte ränta enligt 6 § räntelagen från dagen för denna dom.

TO ska få ersättning av allmänna medel för försvaret av MD i Högsta domstolen med 14 420 kr. Av beloppet avser 11 536 kr arbete och 2 884 kr mervärdesskatt. MD ska ersätta staten för denna kostnad.

YRKANDEN I HÖGSTA DOMSTOLEN

MD har yrkat att Högsta domstolen ska frikänna honom. Han har även yrkat att han ska befrias från skyldigheten att ersätta staten för kostnaden för den offentliga försvararen i tingsrätten och hovrätten samt befrias från skyldigheten att ersätta SAs rättegångskostnader där.

SA har motsatt sig att hovrättens dom ändras. Han har även yrkat ersättning för rättegångskostnad i Högsta domstolen.

DOMSKÄL

Bakgrund

1. SA är journalist och arbetar för Dagens Nyheter och har tidigare arbetat som frilansjournalist på Svenska Dagbladet. Han har bl.a. skrivit texter om sin bakgrund och om frågor som rör migration och integration. Han kommer ursprungligen från Yabroud i Syrien, där han också arbetade som journalist. SA kom till Sverige 2015.

2. Sommaren 2020 publicerade Dagens Nyheter en krönika av SA där han beskrev sitt liv i hemstaden Yabroud i Syrien och att de tre första åren under

revolutionen, trots frekventa bombningar utförda av al Assad-regimen, var ”ganska behagliga”. Vidare refererade han till en amerikansk journalist och till att denne beskrivit Yabroud som en ”oas i kriget”.

3. Krönikan uppmärksammades av redaktionen på webbtidningen samnytt.se som publicerade en artikel med rubriken ”Misstänkt jihadist blev journalist på Dagens Nyheter”. Till artikeln var fogad en bild på SA, som också angavs med för- och efternamn.

4. MD är ansvarig utgivare för databasen samnytt.se. Databasen har ett utgivningsbevis och därmed ett grundlagsskydd.

5. SA väckte enskilt åtal mot MD enligt följande gärningsbeskrivning:

MD har, i egenskap av ansvarig utgivare för samnytt.se, utpekat SA som brottslig och/eller klandervärd i sitt levnadssätt samt lämnat uppgifter om honom som varit ägnade att utsätta honom för andras missaktning.

De förtalsgrundande uppgifterna på förstasidan och i artikeln ska läsas i förening med därvid publicerad bild och namngivelse avseende SA.

MD har i artikeln publicerat uppgifter med följande lydelse:

1. ”Misstänkt jihadist blev journalist på Dagens Nyheter” samt
2. ”Frågorna gäller vad slags journalistisk och/eller annan verksamhet S ägnat sig åt där för att komma i åtnjutande av al-Nusra-frontens och al-Qaidas beskydd och gunst.”

Att lämna uppgifterna har med hänsyn till omständigheterna inte varit försvarligt. Uppgifterna har inte heller varit sanna och det har inte funnits skälig grund för dem.

Brottet bör bedömas som grovt förtal dels med hänsyn till uppgifternas stora spridning och innehåll, dels med hänsyn till att SAs namn och bild har publicerats samt att syftet varit att misskreditera SA i dennes roll som journalist och således utgjort ett angrepp på det fria ordet.

Det hände den 3 september 2020 på okänd plats i Sverige.

6. MD bestred ansvar för brott och invände att det som publicerats inte utgör förtalsgrundande uppgifter, att publiceringen var försvarlig och att det funnits skälig grund för uppgifterna.
7. Målet handlades under medverkan av en jury som ansåg att publiceringen utgjorde grovt förtal. Tingsrätten dömde MD för yttrandefrihetsbrottet grovt förtal till villkorlig dom och dagsböter och förpliktade honom att betala visst skadestånd till SA. Hovrätten har fastställt tingsrättens domslut.

Vad målet gäller

8. Målet i Högsta domstolen rör förutsättningarna för straffrättsligt ansvar när det gäller yttrandefrihetsbrottet förtal.

Allmänt om yttrandefrihetsgrundlagen

9. Yttrandefrihetsgrundlagen har liksom tryckfrihetsförordningen till ändamål att säkra ett fritt meningsutbyte, en fri och allsidig upplysning och ett fritt konstnärligt skapande. Grundlagarna är konstruerade så att de skyddar vissa kommunikationstekniker.
10. Av den s.k. databasregeln i 1 kap. 4 § yttrandefrihetsgrundlagen framgår att bl.a. webbplatser kan omfattas av grundlagsskyddet. Databasregeln tar i huvudsak sikte på medieföretag och traditionella nyhetsföretag men

omfattar även det s.k. frivilliga grundlagsskyddet. Det frivilliga grundlagsskyddet innebär att en innehavare av en databas kan omfattas av skyddet efter ansökan om ett utgivningsbevis (jfr 1 kap. 5 § yttrandefrihetsgrundlagen).

11. Med grundlagsskyddet följer en särskild ansvarsordning. Ansvaret för innehållet i ett program eller en teknisk upptagning åvilar i första hand den ansvarige utgivaren som presumeras ha haft kännedom om innehållet (se 6 kap. 1 och 9 §§ yttrandefrihetsgrundlagen).

Yttrandefrihetsbrottet förtal

12. Som yttrandefrihetsbrott anses förtal som innebär att någon utpekar någon annan som brottslig eller klandervärd i sitt levnadssätt eller annars lämnar en uppgift som är ägnad att utsätta denne för andras missaktning (se 5 kap. 1 § yttrandefrihetsgrundlagen i förening med 7 kap. 3 § tryckfrihetsförordningen och 5 kap. 1 § brottsbalken.)

13. Enligt det s.k. försvarlighetsundantaget ska det inte dömas till ansvar om det med hänsyn till omständigheterna var försvarligt att lämna uppgift i saken och den som har lämnat uppgiften visar att den var sann eller att han eller hon hade skälig grund för den (se 7 kap. 3 § tredje stycket tryckfrihetsförordningen). Försvarlighetsundantaget utgör alltså en ansvarsfrihetsregel.

14. I brottsbalken finns en bestämmelse om grovt förtal (5 kap. 2 §). Yttrandefrihetsbrottet förtal kan bedömas som grovt trots att yttrandefrihetsgrundlagen inte uttryckligen hänvisar till den bestämmelsen (jfr "Fotomontaget" NJA 1994 s. 637).

Uppgift i förtalsbestämmelsens mening

15. Förtal förutsätter att en uppgift har lämnats. I kravet på att det ska vara en uppgift ligger att det ska vara fråga om ett uttalande som har en viss

bestämmdhet. Påståenden om fakta och omständigheter vars sanningshalt kan prövas kan utgöra förtal. Exempel på vad som utgör uppgifter är bl.a. uttalanden om vad någon gör, har gjort eller kan tänkas göra. Uttalanden som görs i generella termer, exempelvis att någon utpekas som grovt ohederlig, kan dock också utgöra uppgifter i förtalsbestämmelsens mening. (Jfr prop. 1962:10 s. B 143, Hans-Gunnar Axberger, Tryckfrihetens gränser, 1984 s. 229, Nils Jareborg m.fl., Brotten mot person och förmögenhetsbrotten, 2 uppl. 2015, s. 95 och SOU 2016:7 s. 442 f.)

16. Kravet på konkretion ska ses i ljuset av försvarlighetsundantaget (se p. 13) som innebär att sanningshalten av en uppgift i vissa fall ska kunna prövas.

17. Uttalanden som inte innehåller eller ger uttryck för påståenden om fakta och omständigheter, utan endast är rena värdeomdömen, kan inte utgöra förtalsgrundande uppgifter. Att utifrån moraliska eller ideologiska utgångspunkter värdera, kritisera eller diskutera andra kan alltså normalt inte innebära förtal, om inte uttalandet även innehåller eller ger uttryck för uppgifter.

18. Ett påstående kan ofta innefatta en blandning av omdömen och fakta; ett värdeomdöme kan i många fall hänföra sig till någon omständighet som gör att det närmar sig vad som kan kallas för uppgift. Det finns också värdeomdömen som formellt avser en egenskap men som används i en mer allmänt nedsättande mening. I vilken mån ett sådant uttalande också innefattar en uppgift är en tolkningsfråga som måste avgöras med beaktande av det sammanhang i vilket det görs och de bakomliggande omständigheterna. Exempel på sådana uttalanden är att beskylla någon för att vara ”nazist” eller ”en svindlare”. Det är fråga om en uppgift om det framgår av omständigheterna att beskyllningen avser det – verkliga eller förmenade – förhållandet att den utpekade har kopplingar till en nazistisk organisation respektive är en

ohederlig person som ägnar sig åt att lura andra. I andra fall kan det vara fråga om ett rent värderande omdöme om personen.

19. Det sammanhang i vilket ett uttalande görs har alltså betydelse. Om ett påstående av ovan angivet slag görs i formen av nyhetsrapportering kan det tala för att det ska ses som en uppgift. Görs påståendet däremot i en kontext som har en debatterande eller polemisk karaktär kan bedömningen bli en annan.

20. En uppgift kan lämnas muntligen eller skriftligen, med ord eller i bild eller på annat sätt, t.ex. genom gester eller liknande. Är det fråga om en bild eller en gest är det uppenbart att en tolkning är nödvändig, men även en text behöver tolkas. Att någon inte använder klartext utan endast insinuerar eller antyder ett visst förhållande, formulerar påståendet som en fråga eller förser det med reservationer eller villkor utesluter inte att en uppgift har lämnats. (Jfr "Löpsedeln" NJA 2003 s. 567).

21. Vid utformningen av förtalsbestämmelsen var utgångspunkten att uppgiftsbegreppet inte skulle tolkas alltför snävt. Så har inte heller skett i rättspraxis. Betydelsen av helhetsintrycket av det som prövas har också framhållits. (Jfr prop. 1962:10 s. B 142 f. samt rättsfallen "Personalledaren" NJA 1987 s. 336, "Smygfilmningen" NJA 1992 s. 594 och "Fotomontaget".)

Uppgiftens innehåll

22. För att en uppgift ska utgöra förtal ska den utpeka någon annan som brottslig eller klandervärd i sitt levnadssätt eller annars vara ägnad att utsätta denne för andras missaktning. Uppgifter med innehållet att en person är brottslig eller klandervärd i sitt levnadssätt är typiskt sett ägnade att framkalla andras missaktning, i vart fall om de tar sikte på brottslighet eller klandervärd

levnadssätt av allvarligare slag (jfr ”Studenternas förtalsbrott” NJA 2014 s. 808 p. 8).

23. För att uppgifter av annat slag ska anses ägnade att utsätta någon för andras missaktning krävs att de är av nedsättande karaktär. Av ordalydelsen framgår att det inte krävs att uppgifterna leder till att den utpekade missaktas; det räcker med att uppgiften är av sådant slag att den är ett tjänligt medel för att utsätta någon för andras missaktning. Uppgiften behöver i regel sättas i relation till den utpekades yrke, ställning eller andra omständigheter av betydelse i det sammanhang där den utpekade förekommer. (Jfr ”Studenternas förtalsbrott” p. 9.) I bedömningen kan alltså vägas in den särskilda betydelse en uppgift har för en utpekad som är exempelvis politiker, advokat eller journalist.

Ansvarsfrihetsregeln

Försvarlighetsbedömningen

24. För ansvarsfrihet krävs att det med hänsyn till omständigheterna har varit försvarligt att lämna uppgift i saken. Vid försvarlighetsbedömningen ska det i princip bortses från om uppgifterna varit sanna eller om det har funnits skälig grund för dem. Prövningen ska göras med utgångspunkten att uppgiften är sann (se t.ex. ”Studenternas förtalsbrott” p. 15). Bedömningen ska göras objektivt, dvs. utan att uppgiftslämnarens egen värdering av situationen beaktas. Däremot ska den situation uppgiftslämnaren befann sig i, exempelvis en stressad situation, räknas denne till godo.

25. Vid bedömningen av om det var försvarligt att lämna en viss uppgift ska det beaktas när, var och till vem uttalandet gjordes. Syftet med uttalandet har också betydelse. Det måste finnas utrymme för politisk debatt och för att ventilera samhällsrelaterade, kulturella och vetenskapliga frågor, även om enskilda

personer angrips. Den yrkesmässiga nyhetsförmedlingen är ett annat viktigt område där yttrandefrihetens intresse väger tungt. Betydelsen av en vidsträckt yttrandefrihet understryks också särskilt i den s.k. instruktionen i 1 kap. 15 § yttrandefrihetsgrundlagen. (Jfr a. prop. s. B 144.)

26. Vid nyhetsförmedling får den enskildes behov av skydd mot nedsättande eller kränkande uppgifter vägas mot intresset av en fullständig och vederhäftig nyhetsförmedling och en granskande journalistik.

27. Politiker och andra makthavare får tåla mer än andra i form av kritisk granskning och värdering. Det anses gälla även personer som på annat sätt frivilligt har framträtt i den offentliga debatten eller på ”den offentliga scenen”. Hit hör, förutom politiker, även offentliga befattningshavare, artister, konstnärer och religiösa trosförkunnare (se Axberger, a.a. s. 238). Även journalister kan ha en sådan offentlig roll och ställning att de bör ses som offentliga personer som får tåla mer granskning och värdering än andra.

28. För att det ska anses försvarligt att lämna uppgifter inom ramen för en sådan mer ingående granskning bör i regel krävas att det finns ett samband som gör att de uppgifter som lämnas är relevanta med hänsyn till den utpekade personens yrke eller ställning. Bedömningen måste göras utifrån omständigheterna i det enskilda fallet, där bl.a. innehållet i uppgifterna och personens ställning får vägas in.

Skälig grund

29. Har det varit försvarligt att lämna en förtalsgrundande uppgift är uppgiftslämnandet straffritt om det visas att uppgiften är sann. Kan detta inte visas är det ändå straffritt om uppgiftslämnaren visar att han eller hon haft skälig grund för uppgiften. Bedömningen av om en uppgift är sann ska göras med beaktande av vad som är känt när prövningen görs. Prövningen av om det

har funnits skälig grund för uppgiften, som ska göras objektivt, tar däremot sikte på vad som var känt vid uppgiftslämnandet och vilken aktsamhet som då har iakttagits.

30. När det är fråga om yttrandefrihetsbrottet förtal utgår bedömningen från om den ansvarige utgivaren haft skälig grund för publiceringen. Eftersom utgivarens ansvar grundar sig på en uppsåtspresumtion måste han eller hon få tillgodoräkna sig det som var känt för redaktionen vid publiceringstillfället och de kontrollåtgärder som har vidtagits på redaktionen.

31. Vilka krav på kontroll som gäller får avgöras efter en bedömning i det enskilda fallet. Uppgifternas allvar bör tillmätas särskild betydelse; högre krav på kontroll av en nedsättande uppgifts riktighet gäller för uppgifter av allvarlig karaktär än för mindre allvarliga uppgifter. Vid bedömningen har det också betydelse vilken aktsamhet som visas vid publiceringen, dvs. hur uppgifterna har lämnats och vilken utformning publiceringen har getts. Om uppgifterna kan få stor spridning bör också det medföra att högre krav ställs på kontrollen.

32. Vid bedömningen av om det har funnits skälig grund för en publicering kan vägledning hämtas i de etiska riktlinjer som mediebranschen själv har dragit upp.

Rubricering och straffskala

33. Vid bedömningen av om ett förtalsbrott är grovt ska det särskilt beaktas om gärningen med hänsyn till uppgiftens innehåll eller sättet för eller omfattningen av spridningen eller annars varit ägnad att medföra allvarlig skada (se 5 kap. 2 § brottsbalken).

34. Bestämmelsen ändrades 2017 på så sätt att det förtydligades att inte bara omfattningen utan även sättet för spridningen ska beaktas. Bakgrunden var att skadeverkningarna av publiceringar på internet ansågs skilja sig mycket

åt beroende på det sätt uppgiften spridits på. Att sättet för publiceringen ska beaktas innebär bl.a. att det har betydelse om uppgiften publicerats på en hemsida med många besökare eller annars gjorts på ett sätt som är ägnat att göra uppgiften uppmärksam. Ytterligare en omständighet som bör tillmätas betydelse är om spridningen skett på ett sådant sätt att den utpekade med stor lätthet kan identifieras och återfinnas för den som söker information om personen. (Jfr prop. 2016/17:222 s. 68 ff.)

35. Vid bedömningen av om ett förtalsbrott är grovt kan omständigheter som har betydelse för andra rekvisit spela in. Syftet med en publicering, liksom den insikt som kan ha funnits om brister i uppgifternas sanningshalt ska beaktas. Vidare har de lämnade uppgifternas innehåll betydelse, t.ex. om de har kunnat föranleda allvarlig skada för den utpekade. I det sammanhanget kan vägas in om uppgifterna har inneburit särskilt allvarlig skada på grund av den utpekades ställning som offentlig person. Det gäller politiker och andra makthavare, liksom andra offentliga personer, även om dessa i och för sig får tåla mer granskning och värdering än andra. (Jfr Agneta Bäcklund m.fl., Brottsbalken, Supplement 20, Januari 2022, BrB 5:2 s. 1.) Detsamma bör gälla för journalister som utsatts för förtal i sin yrkesroll.

36. Straffet för förtal är böter. Straffskalan för grovt förtal är böter eller fängelse i högst två år.

Bedömningen i detta fall

Förtalsgrundande uppgifter har lämnats

37. Den första delen av den publicering som omfattas av åtalet utgörs av artikelns rubrik som anger att en misstänkt jihadist blev journalist på Dagens Nyheter. Det är klart att uttrycket ”jihadist” här syftar på en faktisk omständighet och alltså inte används som ett värdeomdöme. Att uttrycket

försetts med reservationen ”misstänkt” utesluter inte att det är fråga om en uppgift.

38. Den andra delen av den publicering som omfattas av åtalet innehåller ett påstående om att SA åtnjutit två kända terrorgruppers ”beskydd och gunst” i kombination med ett uttalande om att det väcker frågor om vad han som journalist eller i någon annan egenskap ägnat sig åt för att komma i åtnjutande av detta. Sedd särskilt i ljuset av det som sägs i rubriken får texten anses innehålla en uppgift om ett samröre mellan SA och de två grupperna.

39. Jihadism kopplas i nyhetsrapportering och i media i övrigt ofta till rörelser som är klassade som terrororganisationer och till de senaste decenniernas internationella terrorism. Uttrycket ”jihadist” förknippas med personer som är medlemmar i eller arbetar för sådana organisationer men också personer som sympatiserar med deras verksamhet. Att bli utpekad som misstänkt jihadist och att ha haft kopplingar till terrororganisationer får anses vara ägnat att utsätta den utpekade för andras missaktning.

40. Detta innebär att de uppgifter som åtalet avser är förtalsgrundande.

Försvarlighetsbedömningen

41. Nästa fråga blir då om det har varit försvarligt att lämna uppgifterna. Vid den bedömningen ska det bortses från om uppgifterna har varit sanna eller om det har funnits skälig grund för dem; bedömningen ska göras som om de var sanna.

42. Uppgifter om att en journalist på en stor dagstidning har sympatier med eller kopplingar till jihadism och kända terrororganisationer har ett påtagligt allmänintresse. De uppgifter som lämnats om SA i dessa avseenden är sådana som har stor betydelse för allmänhetens möjlighet att kunna bedöma hans trovärdighet som journalist och värdera hans texter. Han måste tåla en

granskning i den utsträckning den är relevant med hänsyn till hans yrkesutövning (jfr p. 28).

43. Publiceringen – som har skett inom ramen för nyhetsförmedling – är således försvarlig trots att den, som konstaterats ovan, var ägnad att utsätta SA för andras missaktning. En förutsättning för ansvarsfrihet är då att det kan visas att uppgifterna är sanna eller att det har funnits skälig grund för dem.

Skälig grund har saknats

44. Utredningen i målet ger inte stöd för att de uppgifter som åtalet avser är sanna. Vid bedömningen om det har funnits skälig grund ska beaktas att de publicerade uppgifterna är allvarliga, särskilt mot bakgrund av SAs yrkesroll. Det har därför krävts att MD haft ett tydligt belägg för de publicerade uppgifterna (jfr p. 30 och 31).

45. MD har uppgett att påståendena bygger dels på den krönika som SA skrev under sommaren 2020, dels på rapporter om situationen i Yabroud under den tid som SA bodde och arbetade där. Varken innehållet i krönikan eller vad MD i övrigt har anfört och åberopat ger emellertid något stöd för uppgifterna. Av utredningen framgår också att några reella kontroller av uppgifterna inte gjordes. Det är alltså inte visat att MD haft skälig grund för uppgifterna.

Rubricering och påföljd

46. MD ska anses ha haft kännedom om och medgett publiceringen (se p. 11) och har alltså gjort sig skyldig till yttrandefrihetsbrottet förtal.

47. Av utredningen framgår att uppgifterna har publicerats på ett sätt som har inneburit att många har kunnat ta del av dem och faktiskt också har gjort det. Uppgifterna har innefattat allvarliga påståenden som rört kopplingar till terrorism och SA har pekats ut med både namn och bild. Publiceringen måste

vidare ses mot bakgrund av hans yrkesroll och de mycket bristfälliga kontrollåtgärderna. Med hänsyn till det nu sagda ska gärningen bedömas som grovt förtal.

48. Det finns inte skäl att göra någon annan bedömning än den hovrätten har gjort i fråga om påföljd.

Slutsats

49. Hovrättens domslut ska alltså fastställas.

I avgörandet har deltagit justitieråden Agneta Bäcklund, Svante O. Johansson, Malin Bonthron, Cecilia Renfors (referent) och Jonas Malmberg
Föredragande har varit justitiesekreteraren Cecilia Andgren